

Отже, в XIX – на початку XX ст. на території українських губерній, як у цілому по Російській імперії, утвердилася розгалужена система пенітенціарних установ, у яких відбували покарання неповнолітні злочинці. Нормативними актами початку XX ст., а саме Положенням «Про виховно-виправні заклади для неповнолітніх», визначено, що установи для відбування покарання для неповнолітніх мають виховний, попереджувальний характер і повинні йменуватися виховно-виправними, чим підкреслювався пріоритет виховання в їхній діяльності. Однак соціально-педагогічна робота з неповнолітніми була малоефективною через відсутність єдиної системи виховання й навчання, яка визначалася педагогічним персоналом на місцях для кожної виховно-виправної установи окремо.

Література

1. Российское законодательство X–XX века. В 9 т. Т. 4 / под общей ред. О. И. Чистякова. – М.: [б. и.], 1988. – С. 363.
2. Детков М. Г. Исторические аспекты исполнения уголовных наказаний в виде лишения свободы в отношении несовершеннолетних преступников / М. Г. Детков // Актуальные проблемы исполнения уголовных наказаний в отношении несовершеннолетних : сборник / ред. совет : Ю. К. Александров, И. Н. Зайцев, О. И. Пономаренко и др. – М.: [б. и.], 2000. – С. 6–7.
3. Пилипенко О. О. Становлення принципу виховання у практиці виконання та відбування покарання неповнолітніми зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту ім. Г. С. Сковороди «Право» / Пилипенко О. О. – Х.: [б. в.], 2007. – С. 131–136.
4. Свод законов Российской империи : в 15 т. – СПб.: [б. и.], 1857. – Т. 15. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. – с. 143–148.
5. Завалишин Д. И. Исправительные заведения для малолетних преступников и порочных детей / Завалишин Д. И. – М.: [б. и.], 1868. – 234 с.
6. Савенко О. Г. Строение и жизнь исправительных колоний и приютов для малолетних преступников / Савенко О. Г. – Одесса : Тип. Фесенко, 1888. – 55 с.
7. Кистяковский А. Ф. Малолетние преступники и учреждения для их исправления с обозрением русских учреждений / Кистяковский А. Ф. – К.: Тип. И. И. Завадского, 1878. – 81 с.
8. Дриль Д. А. Малолетние преступники / Дриль Д. А. – М.: [б. и.], 1888. – 16 с.
9. Познышев С. В. К вопросу о несовершеннолетних преступниках / С. В. Познышев // Вопросы права. – 1910. – № 4. – С. 47–62.
10. Свод законов Российской империи : в 15 т. – СПб.: [б. и.], 1913. – Т. 14. Положение о воспитательно-исправительных заведениях для несовершеннолетних. – С. 263–278.

Статтю подано до редколегії
04.10.2011 р.

УДК 37.013.42(0)

Л. М. Завацька – кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки Чернігівського
національного педагогічного університету
імені Т. Г. Шевченка

Сім'я, яка перебуває в складних життєвих обставинах, як об'єкт соціально-педагогічного патронажу

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки
ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка

У статті охарактеризовано об'єкти та суб'єкти соціально-педагогічного патронажу. Розглянуто найбільш ефективні послуги, що надаються сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах.

Ключові слова: сім'я, складні життєві обставини, соціально-педагогічний патронаж, об'єкти патронажу.

Заватская Л. Н. Семья, которая находится в сложных жизненных обстоятельствах, как объект социально-педагогического патронажа. В статье охарактеризованы объекты и субъекты социально-педагогического патронажа. Рассмотрены наиболее эффективные услуги, которые предоставляются семьям, которые оказались в сложных жизненных обстоятельствах.

Ключевые слова: семья, сложные жизненные обстоятельства, социально-педагогический патронаж, объекты патронажа.

Zavatska L. N. Family Who is in Difficult Vital Circumstances as Object of Social - Pedagogical Home Nursing. In the article objects and subjects of social-pedagogical home nursing are characterized. The most effective services which are given families which appeared in difficult vital circumstances are considered.

Key words: family, difficult vital circumstances, social-pedagogical home nursing, objects of home nursing.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується трансформацією всіх сфер суспільного життя, що знаходить відображення у функціонуванні сім'ї як соціального інституту. Сім'я є найкращим природним середовищем для людини, для виховання, захисту й розвитку дітей, важливим фактором їх соціалізації. Сьогодні сім'я як соціальний інститут переживає гостру кризу, причинами якої є зовнішні протиріччя (між суспільством і сім'єю), а також внутрішньосімейні суперечності, які призводять до збільшення кількості неблагополучних сімей, розлучень, що не сприяє успішному вихованню та розвитку дітей у сім'ї, реалізації ними своїх прав, задоволення потреб. Це свідчить про те, що наявні соціально-педагогічні технології підтримки та допомоги сім'ї виявляються, з одного боку, неефективними, а з іншого – поверхневими та недостатньо деталізованими.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Аналіз літератури, результатів досліджень останніх років визначає тенденцію розробки та впровадження нових форм допомоги сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У наукових дослідженнях із проблем соціальної педагогіки висвітлено теоретичні підходи до соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей (Т. Ф. Алексеєнко, І. Д. Зверева, А. Й. Капська, Л. І. Міщик, Т. М. Трубавіна); технології соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів (Р. Х. Вайнола, Н. В. Задерико; Ю. Й. Поліщук, С. Я. Харченко). Однак питання здійснення соціально-педагогічного патронажу як пріоритетної форми допомоги сім'ї в науковій літературі висвітлено недостатньо.

Метою статті є визначення алгоритму соціального патронажу різних типів сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Важливою умовою здійснення соціально-педагогічного патронажу є визначення об'єктів, які потребують цього виду допомоги. На жаль, сьогодні не існує єдиного погляду стосовно об'єктів соціально-педагогічного патронажу. Загалом об'єктом соціально-педагогічної діяльності є окремі особи чи соціальні групи, які потребують допомоги чи підтримки в процесі їх соціального становлення та розвитку [1].

Виходячи із визначення поняття соціально-педагогічного патронажу як форми індивідуальної адресної соціальної підтримки й необхідних послуг, що надаються на тривалій основі сім'ям та дітям, які потрапили в особливо важку й навіть небезпечну кризову ситуацію, але не володіють здатністю або втратили можливість самостійно її перебороти, до об'єктів соціального патронажу можемо віднести сім'ю як фундаментальний суспільний інститут, від благополуччя якого залежить соціальне, моральне та, в підсумку, економічне благополуччя держави; дітей – незахищеної й найуразливішої частини населення, майбутнє країни.

Сім'я – перший життєвий простір у житті кожної людини. У процесі становлення особистості дитини вона відіграє найважливішу роль: це найвизначніший фактор соціалізації та формування самосвідомості. Розглядаючи сім'ю як фактор соціалізації особистості, слід пам'ятати, що вона може здійснювати негативний вплив на своїх членів, зокрема дітей. А це можливо, якщо сім'я неблагополучна, у ній спостерігаються негативні явища: конфлікти, алкоголізм батьків, насилля, порушення міжособистісних стосунків тощо.

Успішність соціально-педагогічного патронажу сім'ї забезпечується завдяки врахуванню типу сім'ї. Адже кожна сім'я має свої особливості й, відповідно, потребує різних видів допомоги, застосування форм і методів роботи, залежно від індивідуальних потреб сім'ї.

Нагальної допомоги, а отже й соціально-педагогічного патронажу, потребують сім'ї, які потрапили в складну життєву ситуацію. Сім'я в складних життєвих обставинах – «сім'я, яка втратила свої виховні можливості через виникнення складних життєвих обставин, що порушують нормальну життєдіяльність одного або кількох членів сім'ї, наслідки яких вони не можуть подолати самостійно» [2]. Поняття «складні життєві обставини», визначене Законом України «Про соціальні послуги», містить такий перелік життєвих обставин, які порушують нормальну життєдіяльність особистості: інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю чи станом здоров'я, самотність, сирітство, безпритульність, відсутність житла або роботи, насильство, зневажливе ставлення та негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, психологічний чи психічний розлад, стихійне лихо, катастрофа тощо.

Дослідниками І. М. Трубавіною, І. Д. Зверевою визначено умови, які призводять до складних життєвих обставин у сім'ї: соціально-демографічні (неповні та багатодітні сім'ї; сім'ї, що перебувають у процесі розлучення); матеріально-побутові (малозабезпечені; сім'ї з безробітними батьками); медико-соціальні (сім'ї з дітьми-інвалідами; алкогольно, наркозалежні та співзалежні, психічно хворі члени сім'ї); психологічні й соціально-педагогічні (сім'ї з несприятливою психологічною атмосферою; сім'ї з емоційно-конфліктними взаєминами; педагогічно некомпетентні сім'ї); соціально-правові (сім'ї з криміногенними проявами способу життя; сім'ї, члени яких були раніше засуджені).

Конфліктні сім'ї, найрозповсюдженіші серед неблагополучних, складають близько 60 % від загальної кількості. Звичайно, у будь-якій, навіть цілком благополучній, сім'ї може мати місце конфлікт. Але конфліктна сім'я перебуває в такій ситуації перманентно, сварки в ній не припиняються, подружжя постійно в стані конфронтації, не бачить із нього виходу. Результатом постійних скандалів стає поступове руйнування сім'ї, утрата позитивних емоцій і почуття відповідальності один за одного та дітей.

Завдання соціального педагога – компенсувати дитині дефіцит сімейного тепла, турботи, дитячих інтересів та захоплень; зменшити кількість психологічних стресів, які виникають від постійних сварок та скандалів удома. Зробити це, звичайно, складно, але можливо.

У випадках, коли грубість, сварки, скандали доповнюються пристрасною до алкоголю, така сім'я із конфліктної трансформується в аморальну. Аморальна сім'я – це не різновид конфліктної сім'ї. Механізми взаємодії тут зовсім інші. Якщо в конфліктній сім'ї ще існують певні «зони погодження», то в аморальній повністю відсутнє прагнення спільних цілей. Форми поведінки та відносини в такій сім'ї різкі й негативні, забуті всі моральні норми стосунків.

У педагогічно занедбаних сім'ях низька загальна культура поєднується з відсутністю педагогічної, а головне – з небажанням змінювати себе. Постійне ігнорування соціально-педагогічних вимог призводить до повного розходження таких сімей із суспільством, до конфронтації з ним. Діти, навчені негативним прикладом батьків, припиняють дотримуватись і соціальних, і педагогічних норм.

Асоціальна сім'я ігнорує загальноприйняті правила моралі та гуманного поводження. У таких сім'ях батьки зловживають спиртними напоями, вживають наркотики, ведуть аморальний спосіб життя. Така сім'я не спроможна задовольнити духовні й суспільні потреби та розвиток почуттів, а також спостерігається її ізоляція від соціуму. Вона є дисфункційною, у ній істотно ускладнюється розвиток її членів, їхні взаємини не базуються на почуттях щирості й взаємності, а ролі та норми поведінки невизначені. Діти із таких сімей відчувають брак уваги, тепла, любові. Образи зі свого дитинства вони проносять через усе життя.

Варто відзначити, що соціально-педагогічного патронажу потребують не лише ті сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, а й такі, які можна віднести до категорії сімей «соціального ризику». Сім'я соціального ризику – сім'я, яка самостійно виконує свої соціальні функції, проте в ній наявні певні соціальні фактори, складні життєві обставини, що провокуватимуть до виникнення кризових явищ та потреб соціальної підтримки. Патронажна робота із сім'ями соціального ризику є превентивною й спрямована на профілактику кризових явищ, неблагополуччя сім'ї. До таких сімей належать опікунські, малозабезпечені, багатодітні, сім'ї з дітьми-інвалідами, неповні, молоді сім'ї тощо.

Кожна з наведених у переліку сімей має безліч проблем у своїй життєдіяльності, які повинен допомогти подолати соціальний педагог у процесі здійснення патронажу такої сім'ї. Так, причиною

виникнення соціальних проблем у неповних сім'ях насамперед є малозабезпеченість, оскільки в сім'ї є всього один трудовий прибуток (іноді його немає взагалі, і сім'я вимушена жити на виплати із безробіття або на дитячі виплати). Соціально-економічні проблеми притаманні не всім неповним сім'ям. Їх розв'язати простіше, ніж соціально-психологічні проблеми, які обов'язково наявні у міжособистісних взаєминах членів неповних сімей. Це, по-перше, образа, пригнобленість та почуття своєї меншовартості, що може відчувати дитина після розлучення її батьків. Часто діти звинувачують себе в розпаді сім'ї. По-друге, почуття провини перед дітьми відчуває жінка (оскільки переважно неповні сім'ї – це материнські сім'ї), що часто стає причиною гіперопіки.

Прагнучи не допустити зниження життєвих стандартів своїх дітей, порівняно з дітьми з благополучних сімей, мати бере на себе непомірне трудове навантаження, поряд з цим через постійну зайнятість вона не може приділити своїм дітям достатньо часу й уваги. Є випадки, коли образу на колишнього чоловіка, винного в розпаді сім'ї, жінка переносить на своїх дітей у вигляді жорстокості. У будь-якому випадку, сприятливого психологічного клімату в такій сім'ї немає.

У неповній сім'ї наявні труднощі у відповідній статево-рольовій ідентифікації та орієнтації дітей. Дитина формує стереотипи свого сприйняття та поведінки, керуючись взірцем, яким для неї є дорослі, насамперед батьки. Статево-рольова поведінка людей найбільше виявляється в сімейних стосунках і залежить від культурних традицій.

Нині поширена нова категорія неповних сімей – неповні розширені сім'ї, створені, як правило, в результаті певної соціальної катастрофи: загибель батьків, перебування батьків у в'язниці, позбавлення їх батьківських прав, пияцтво тощо. Саме це змушує покоління прабабків брати онуків на утримання та виховання. Такі сім'ї мають низький рівень прибутків, труднощі, пов'язані з поганим здоров'ям літніх людей, їхніми слабкими адаптаційними можливостями, невмінням пристосовуватись до реалій сучасності. Часто вони не можуть використовувати свій авторитет, їм бракує здатності контролювати ситуацію, тому в результаті серед дітей, які виховуються в таких сім'ях, спостерігаються девіантні форми поведінки.

Не позбавлені соціальних проблем і багатодітні сім'ї. Усі багатодітні сім'ї поділяються на три категорії:

1. Сім'ї, багатодітність яких запланована (наприклад за національними традиціями, релігійними переконаннями, культурно-ідеологічними позиціями, традиціями сім'ї). Такі сім'ї переживають багато труднощів, пов'язаних із малозабезпеченістю, тісним житлом, доглядом за батьками та ін.

2. Сім'ї, що утворилися в результаті другого та наступних шлюбів матері (рідше – батька), у яких народжуються нові діти. Дослідження свідчать, що такі сім'ї можуть бути й досить благополучними, але для їх членів притаманне відчуття неповної сім'ї.

3. Неблагополучні багатодітні сім'ї, які утворилися в результаті безвідповідальної поведінки батьків, іноді на фоні інтелектуально-психічного недорозвитку, алкоголізму, асоціального образу життя. Діти з таких багатодітних сімей часто потребують допомоги, реабілітації, страждають від хвороб та затримок у розвитку.

Багатодітні сім'ї мають специфічну соціальну проблему: діти з таких сімей частіше демонструють занижену самооцінку, їм притаманні неадекватні уявлення про власну значущість, що може негативно вплинути на їх подальше життя. Крім того, характерні для багатодітних сімей малі інтервали між народженням дітей спричиняють постійну наявність великої кількості малолітніх братиків і сестричок, що призводить до зниження соціального віку старших сиблингів. Це об'єктивна закономірність, яка спостерігається в різних типах багатодітних сімей і не залежить від матеріального чи освітнього статусу батьків.

Сім'ї з дітьми-інвалідами змушені розв'язувати всі проблеми, пов'язані з інвалідністю: малозабезпеченість, обмеженість життєдіяльності, недостатність інформаційного забезпечення, низька адаптація в середовищі тощо. У процесі виховання дитини-інваліда виникають великі труднощі: дуже мало установ, які надаватимуть батькам допомогу у вихованні дітей з обмеженими можливостями; догляд за дитиною-інвалідом із дитинства часто не можна поєднати з іншою діяльністю. Тому мати, як правило, змушена залишити роботу або перейти на іншу, із вільним графіком, ближчу до місця проживання але низькооплачувану. Кількість розлучень у таких сім'ях набагато вища – батько частіше не в змозі витримати постійні труднощі й залишає сім'ю. Практика свідчить, що в сім'ях, де діти-інваліди отримують хоча б елементарну допомогу фахівців із соціальної реабілітації, рівень розлучень нижчий від середнього.

Також уваги потребують так звані «зовні благополучні» сім'ї, які допускають серйозні помилки, прорахунки в системі сімейного виховання внаслідок низької педагогічної культури та неосвіченості. Причому такі помилки й прорахунки в системі сімейного виховання носять не ситуативний, а стійкий характер. Тобто в таких сім'ях постійно порушуються певні педагогічні вимоги. Відрізняються такі сім'ї тим, що в соціальному середовищі вони виглядають повністю благополучними, тоді як насправді існують такі проблеми: спілкування батьків із дітьми носить формальний характер; відсутня єдність вимог до дитини; безконтрольність із боку батьків за успішністю та поведінкою дитини або контроль має односторонній характер; гіперопіка; надмірна суворість у вихованні; застосування фізичних покарань; насильство стосовно до жінки, дитини; нехтування в процесі сімейного виховання віковими та індивідуально-психологічними особливостями особистості дитини.

Останнім часом стали привертати до себе увагу сім'ї так званих «нових українців», які основну увагу зосереджують на власному бізнесі, а сімейне виховання в них зводиться до купівлі дітям дорогих іграшок, одягу, видачі значної суми грошей. Батькам не вистачає часу для духовного, морального впливу на дитину.

При здійсненні соціально-педагогічного патронажу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також належать до групи ризику, соціальні педагоги використовують широкий спектр форм та методів, спрямованих допомогу як сім'ям, так і дітям.

Сімейне неблагополуччя негативно позначається на формуванні особистості дитини. Дитяче виховання в умовах негативного емоційно-психологічного сімейного мікроклімату визначається ранньою втратою потреби в спілкуванні з батьками; егоїзмом, замкненістю, конфліктністю, впертістю, неадекватною самооцінкою (завищеною чи заниженою), озлобленістю, невпевненістю у своїх силах, недисциплінованістю, втечами з дому, бродяжництвом та ін.

У зв'язку з цією ситуацією в педагогіку увійшло нове поняття – «діти ризику». Діти групи ризику – це категорія дітей, яка, з огляду на визначені обставини свого життя, більше за інших піддається негативним зовнішнім впливам із боку суспільства та його кримінальних елементів, що стають причиною дезадаптації неповнолітніх» [3]. Ця категорія дітей є об'єктом здійснення соціального патронажу. Майже всім дітям групи ризику властива єдина характерна риса – порушення соціалізації, а саме: нездатність адаптуватися до незнайомого середовища, до нових обставин, порушення статевої орієнтації, утрата або відсутність ціннісних орієнтацій, норм моралі й моральності, бездуховність, утрата інтересу до знань, шкідливі звички, жорстокість, агресивність, лінощі.

У зв'язку з цим необхідно надати своєчасну допомогу кожній дитині у вирішенні її життєвих проблем, педагогічну підтримку в розвитку дитячої індивідуальності. Соціальний патронаж сприятиме успішному розвитку дитини, вибору шляху особистого самоствердження та самореалізації.

Ефективність соціального патронажу прямо пропорційна потенціалу надання підтримки й різного виду необхідних соціальних послуг, якими володіє суб'єкт патронажної діяльності. Закономірно, що одна окремо взята соціальна служба, навіть якщо вона спеціалізується на здійсненні соціального патронажу, не в змозі забезпечити вихід із кризової ситуації тих клієнтів (дітей і дорослих), які потребують допомоги.

Для повноцінного й усебічного вирішення проблем гострої життєвої ситуації з використанням технологій соціального патронажу необхідне використання потенціалу всіх соціальних служб та інших установ соціальної сфери, кожна з яких у цьому випадку є елементом системи соціального патронажу, а всі вони в сукупності – системою соціального патронажу.

Суб'єктами цієї системи виступають установи й організації різної відомчої приналежності й організаційно-правових форм власності: відділ освіти, служба у справах дітей, кримінальна міліція, відділ у справах сім'ї та молоді, рада опіки та піклування.

Розглянемо кожен суб'єкт соціального патронажу окремо.

Відділ освіти здійснює контроль за дотриманням чинного законодавства з питань обов'язкової загальної середньої освіти у закладах освіти незалежно від форм власності; організовує роботу психологічної служби, соціально-педагогічного патронажу в закладах освіти; виявлення, виховання й навчання дітей, які мають вади у фізичному та розумовому розвитку, у спеціальних закладах освіти; навчання обдарованих дітей; сприяє влаштуванню дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків; неповнолітніх, які не мають належних умов для виховання у сім'ї; координує дії педагогічних, державних та громадських установ, організацій, сім'ї з питань навчання й виховання

дітей, їхнє дозвілля та оздоровлення; розглядає в межах своєї компетенції заяви, скарги громадян, вживає заходів для усунення причин, що їх породжують.

Служба у справах дітей: разом з органами освіти, внутрішніх справ, соціального захисту населення, центрами соціальних служб для молоді та за участі громадськості виявляє й ставить на облік сім'ї, які не забезпечують необхідні умови життя, навчання та виховання дітей; сприяє органам опіки й піклування своєчасно влаштувати дітей, які втратили батьків або залишилися без їх піклування; правоохоронним органам, установам і організаціям у проведенні профілактики правопорушень серед дітей та молоді, запобіганні дитячій бездоглядності; представляє права та інтереси дітей, які виховуються в сім'ях опікунів, школах-інтернатах, дитячих і сімейних будинках; контролює проведення виховної роботи з дітьми за місцем проживання; забезпечує у межах своїх повноважень виконання законодавства щодо соціального та правового захисту неповнолітніх; розглядає в установленому порядку заяви, звернення та скарги громадян.

Кримінальна міліція проводить роботу, пов'язану із запобіганням правопорушенням неповнолітніх; розшук неповнолітніх; розглядає в межах своєї компетенції заяви та повідомлення про правопорушення, скоєні неповнолітніми; повертає підлітків до місць постійного проживання, навчання; веде профілактичний облік неповнолітніх; відвідує неповнолітніх правопорушників за місцем їх проживання, навчання; проводить бесіди з ними, їхніми батьками; вилучає в особливих випадках неповнолітніх із сімей, перебування в яких загрожує життю та здоров'ю дітей.

Відділ у справах сім'ї та молоді спільно з органами соціального захисту сприяє наданню субсидій молодим, неповним, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям; спільно з центрами зайнятості населення сприяє першочерговому працевлаштуванню молоді, членів багатодітних та малозабезпечених сімей; разом з органами освіти, внутрішніх справ, соціального захисту населення, центрами соціальних служб для молоді й за участю громадськості виявляє та ставить на облік сім'ї, які не забезпечують необхідні умови життя, навчання та виховання дітей; сприяє органам опіки та піклування щодо своєчасного влаштування дітей, які втратили батьків або залишилися без їх піклування.

Рада опіки та піклування здійснює порушення в установленому порядку питання про позбавлення батьківських прав, про відбирання неповнолітнього в батьків, про повернення батькам дітей; установлює опіку та піклування; захищає права й інтереси неповнолітніх; розглядає спірні питання щодо участі батьків, родичів у вихованні дітей.

Здійснюючи соціально-педагогічний патронаж, соціальний педагог залучає до співпраці установи системи культури – будинки культури, клуби, бібліотеки, культурні й культурно-спортивні центри; фізкультурно-спортивні установи – дитячо-юнацькі фізкультурно-спортивні й спортивно-оздоровчі комплекси, спортивні клуби, стадіони, басейни; суспільні об'єднання – асоціації й інші громадські організації багатодітних і неповних сімей, батьків дітей-інвалідів, інвалідів дитинства; сімейні клуби; благодійні організації; волонтерські організації; недержавні соціальні установи; центри психолого-педагогічної допомоги, екстреної психологічної допомоги по телефону, центри здоров'я, центри допомоги жінкам і дітям – жертвам насильства тощо.

Висновки. Таким чином, для українського суспільства сьогодні є актуальною проблема неблагополучних сімей та сімей, які потрапили в складну життєву ситуацію. Вона вимагає свого розв'язання, оскільки сім'я є найкращим середовищем соціалізації дитини, від неї залежить, яким буде наше майбутнє, наше суспільство. Тому важливою постає проблема організації соціально-педагогічного патронажу сімей, реалізація технологічного підходу та налагодження ефективної взаємодії всіх суб'єктів, які здійснюють цю діяльність, а також підбір ефективних форм та методів соціально-педагогічного патронажу.

Література

1. Гикава Г. Характеристика основних об'єктів соціально-педагогічної діяльності / Г. Гикава // Соціальний педагог. – 2008. – № 12. – С. 45–49.
2. «Про соціальні послуги» Закон України // Відомості Верховної Ради. – № 10. – 2002.
3. Соціальний супровід сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах: метод. посіб./ за заг. ред. І. Д. Звереві. – К.: Держсоцслужба, 2006. – 104 с.
4. Холостова Е. И. Социальная работа с семьей: учеб. пособие / Холостова Е. И. – [Б. м.] : Изд-во торгов. корпор. «Дашков и К», 2007. – 212 с.

Статтю подано до редколегії
14.09.2011 р.